

YURIDIK FANLAR AXBOROTNOMASI

ВЕСТНИК ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК

REVIEW OF LAW SCIENCES

huquqiy ilmiy-amaliy jurnal

правовой научно-практический журнал

legal scientific-practical journal

2021/4

MUNDARIJA

12.00.01 – DAVLAT VA HUQUQ
NAZARIYASI VA TARIXI.
HUQUQIY TA'LIMOTLAR TARIXI

6 **SHODMONOV MIRZOHI MUXTOR O'G'LI**
Siyosiy partiyaning huquqiy mohiyati va uning
nazariy-huquqiy tahlili

13 **BOYMURODOV BOTIR PANJI O'G'LI**
Norma ijodkorligi jarayonida fuqarolar
ishtirokining nazariy asoslari tahlili

12.00.02 – KONSTITUTSIYAVIY HUQUQ.
MA'MURIY HUQUQ.
MOLIYA VA BOJXONA HUQUQI

22 **PO'LATOV MIRZOHI QO'ZIMURODOVICH**
Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish –
Konstitutsiya himoyasida

31 **USMANOV OTABEK ODILBEK UGLI**
Organizational and legal aspects of transition
to digital technologies and forms of electronic
public control Uzbekistan

12.00.03 – FUQAROLIK HUQUQI.
TADBIRKORLIK HUQUQI. OILA
HUQUQI. XALQARO XUSUSIY HUQUQ

39 **ISAQULOV SHUHRAT NORQOVULOVIH**
ACHILOVA LILIYA ILHOMOVNA
Turizm va migratsiya: joriy holat va istiqbol

47 **IMOMOV NURILLO FAYZULLAYEVICH**
O'zbekiston Respublikasi qonunchiligi bo'yicha
yuridik shaxs muassisi javobgarligining nazariy
va amaliy muammolari

57 **ЭГАМБЕРДИЕВ ЭДУАРД ХАЖИБАЕВИЧ**
Некоторые проблемы определения
гражданско-правового статуса виртуального
мира и его объектов

66 **IBROHIMOV AZIMJON ABDUMO'MIN O'G'LI**
Korporatsiyani boshqarishda fidusiar
majburiyatlar va ularni O'zbekistonda qo'llash
imkoniyatlari

74 **JURAYEVA ASAL BAKHTIEVNA**
CHAOEN WANG
Whose choice of law in arbitration: approaches
of cis on applicable law

12.00.04 – FUQAROLIK PROTSESSUAL
HUQUQI. XO‘JALIK PROTSESSUAL
HUQUQI. HAKAMLIK JARAYONI VA
MEDIATSIYA

- 84 **PIRMATOV OTABEK SHAVKATOVICH**
Onlayn sud majlisleri fuqarolik sud majlislarini
virtuallashtirishning yangi bosqichi

12.00.06 – TABIIY RESURLAR HUQUQI.
AGRAR HUQUQ. EKOLOGIK HUQUQ

- 91 **UZAKOVA GO‘ZAL SHARIPOVNA**
Shaharsozlik sohasida ekologik talablarga rioya
etishning huquqiy masalalari

12.00.07 – SUD HOKIMIYATI.
PROKUROR NAZORATI. HUQUQNI
MUHOFAZA QILISH FAOLIYATINI
TASHKIL ETISH. ADVOKATURA

- 100 **BAKAYEV SHAXRIYOR BAXTIYOROVICH**
Ma‘muriy sud ish yurituvi tushunchasi va
mazmunining ilmiy-nazariy tahlili

12.00.08 – JINOYAT HUQUQI.
HUQUQBUZARLIKLARNING OLDINI
OLISH. KRIMINOLOGIYA.
JINOYAT-IJROIYA HUQUQI

- 107 **SAGDULLAYEV FATHULLA
SHUKURULLAYEVICH**
Hokimiyat yoki mansab vakolati doirasidan
chetga chiqishning obyekti yuzasidan ayrim
mulohazalar
- 114 **NAJIMOV MIRATDIYIN
SHAMSHETDINOVICH**
O‘n olti yoshga to‘lmagan shaxsga nisbatan
uyatsiz-buzuq harakatlar qilish jinoyati
tushunchasi va ahamiyati
- 119 **DJALILOV FURKAT ZAKIROVICH**
Davlat xizmatchisining mulkiy manfaatdorligi
bilan bog‘liq jinoyatlarning obyekti yuzasidan
ayrim mulohazalar
- 126 **XAMITOV BAUYIRZHAN NUURABAYULY**
Противодействие рейдерству: мировой опыт

12.00.09 – JINOYAT PROTSESSI.
KRIMINALISTIKA, TEZKOR-QIDIRUV
HUQUQ VA SUD EKSPERTIZASI

- 134 **ABDULLAYEV RUSTAM QAHRAMONOVICH**
Hodisa joyini ko'zdan kechirishning kriminalistik ta'minoti samaradorligi hamda natijaviyligi tushunchalari haqida ayrim fikrlar
- 140 **ИЛЬДЕБАЕВ РИЗАБЕК ЕРМАГАМБЕТ**
К проблеме последующего этапа расследования преступлений, связанных с подделкой документов в сфере образовательной деятельности
- 150 **САХАТОВА САМАЛ ЕРБОЛАТОВНА**
Буллинг среди несовершеннолетних как один из факторов формирования личности преступника
- 156 **AMANBAYEVA ALTINAY GALIMJANOVNA**
Voyaga yetmaganlarning jinsiy daxlsizligiga qarshi jinoyatlarni tergov qilish kriminalistik usullarining zamonaviy yo'nalishlari shakllanishi va rivojlanishi tahlili

12.00.10 – XALQARO HUQUQ

- 163 **MUSAEV DJAMALIDDIN KAMALOVICH**
International legal mechanism for monitoring compliance with agreements on cooperation between states in the fight against illicit trafficking in narcotic drugs
- 173 **EGAMBERDIYEV DILSHOD ALISHEROVICH**
Nizolarni tinch yo'l bilan hal qilish vositasi sifatida xalqaro tergov komissiyalari tuzishning xalqaro-huquqiy asoslari

12.00.12 – KORRUPSIYA MUAMMOLARI

- 181 **QO'CHQOROV ZAFARJON QAYUMJON O'G'LI**
Oliy ta'lim sohasida korrupsiyaviy huquqbuzarlik shakllari, tasnifi va o'ziga xos xususiyatlari

13.00.02 – TA'LIM VA TARBIYA
NAZARIYASI VA METODIKASI
(SOHALAR BO'YICHA)

- 190 **GULYAMOVA GULNORA YAKUBOVNA**
Til – huquqning yashash sharti

UDC: 343.235.2

ORCID: 0000-0002-2073-3733

O'N OLTI YOSHGA TO'LMAGAN SHAXSGA NISBATAN UYATSIZ-BUZUQ HARAKATLAR QILISH JINOYATI TUSHUNCHASI VA AHAMIYATI

Najimov Miratdiyin Shamshetdinovich,

Qoraqalpoq davlat universiteti

“Jinoiy-huquqiy va fuqarolik-huquqiy

fanlar” kafedrası mudiri, yuridik fanlar nomzodi, dotsent,

e-mail: n.miratdin@karsu.uz

Annotatsiya. Maqolada o'n olti yoshga to'lmagan shaxsga nisbatan uyatsiz-buzuq harakatlar qilish jinoyati tushunchasi va ahamiyati, ushbu turdagi jinoyat uchun javobgarlik hamda O'zbekiston Respublikasi jinoyat qonunchiligida javobgarlikni takomillashtirish masalalari o'rganilgan. Bundan tashqari, jinoyat tarkibi o'ziga xos jinoyat nusxasi bo'lib, o'zida barcha jinoyat alomatlarini mujassamlashtirgan va shu alomat shaxs tomonidan sodir etilgan ijtimoiy xavfli qilmishda mavjud ekanligi jinoyat deb hisoblashga asos bo'ladi. Uyatsiz-buzuq harakatlar deganda, o'zida shahvoniy xususiyatga ega har qanday harakatlarni sodir etish tushunilishi ta'kidlanadi. Bunday harakatlar aybdor shaxsning jinsiy ehtiroslarini qondirish yoki voyaga yetmagan shaxsning jinsiy hissiyotini qo'zg'atishga qaratiladi. Jismoniy xususiyatga ega bo'lgan uyatsiz-buzuq harakatlar deganda, aybdor yoki jabrlanuvchining jinsiy a'zolarini yalang'och holga keltirish, jinsiy hissiyotni qo'zg'atishi mumkin bo'lgan holda, jinsiy a'zolariga uyatsizlarcha tegish, jinsiy aloqa holatini imitatsiya qilgan holda, jinsiy buzuqlikni o'rgatish, muayyan shahvoniy usullarni sodir etishga moyillikni uyg'otish yoki unga majburlash, jabrlanuvchilar ko'z o'ngida jinsiy aloqa qilish yoki onanizm harakatlarini sodir etish kabilar tushuniladi.

Kalit so'zlar: oila, yoshlar, jinoyat va jazo, qozi, islom huquqi, moddiy ta'minlashdan bo'yin tovlash, javobgarlik, jinoyat qilishga undash, jinoyatga jalb etish, jismoniy yoki ruhiy tazyiq, harakat, o'n olti yoshga to'lmagan shaxs bilan jinsiy aloqa qilish, o'n olti yoshga to'lmagan shaxsga nisbatan uyatsiz-buzuq harakatlar qilish.

ПОНЯТИЕ И ЗНАЧЕНИЕ ПРЕСТУПЛЕНИЯ В ВИДЕ СОВЕРШЕНИЯ ОТНОСИТЕЛЬНО БЕССТЫДНЫХ ДЕЙСТВИЙ В ОТНОШЕНИИ ЛИЦА МОЛОЖЕ ШЕСТНАДЦАТИ ЛЕТ

Нажимов Миратдийин Шамшетдинович,

кандидат юридических наук, доцент,

заведующий кафедрой “Уголовно-правовая и

гражданско-правовая дисциплина”

Каракалпакского государственного университета

Аннотация. В статье исследуются понятие и значение преступления бесстыдного поведения в отношении лица, не достигшего шестнадцатилетнего возраста, вопросы ответственности за данный вид преступления, совершенствование ответственности в уголовном законодательстве Республики Узбекистан. Кроме того, в данной статье отмечено, что состав этого конкретного вида преступления содержит все элементы преступления, а наличие данных признаков совершенного лицом общественно опасного деяния является основанием для совершения преступления. Подчеркивается, что непристойными действиями считаются любые действия сексуального характера. Такие действия направлены на удовлетворение сексуальных желаний виновного или возбуждение сексуальных чувств несовершеннолетнего. Непристойные действия физического характера включают обнажение гениталий преступника или жертвы, бесстыдное прикосновение к гениталиям таким образом, чтобы это могло вызвать сексуальные чувства, обучение сексуальным проступкам путем имитации сексуальной ситуации,

возбуждение или принуждение человека к совершению определенных сексуальных действий, занятие сексом или мастурбацией на глазах жертвы.

Ключевые слова: семья, молодежь, преступление и наказание, судья, исламское право, уклонение от материального обеспечения, ответственность, подстрекательство к совершению преступления, привлечение к совершению преступления, физическое или психическое давление, действие, вступление в половую связь с лицом, не достигшим шестнадцати лет, развратные действия в отношении лица, не достигшего шестнадцати лет.

THE CONCEPT AND MEANING OF A CRIME IN THE FORM OF COMMITTING RELATIVELY SHAMELESS ACTS AGAINST A PERSON UNDER SIXTEEN YEARS OF AGE

Nazhimov Miratdiyin Shamshetdinovich,

Head of the Department of Criminal Law and Civil Law Discipline,
Karakalpak State University, Candidate of Legal Sciences, Associate Professor

Abstract. The article examines the concept and meaning of the crime of shameless behavior against a person under the age of sixteen, issues of responsibility for this type of crime, improvement of responsibility in the criminal legislation of the Republic of Uzbekistan. In addition, in this article, the corpus delict is a specific instance of a crime, which contains all the elements of a crime, and the presence of this feature in a socially dangerous act committed by a person is the basis for committing a crime. It is emphasized that any act of a sexual nature is considered obscene. Such actions are aimed at satisfying the sexual desires of the perpetrator or arousing the sexual feelings of a minor. Physical indecent behavior includes exposing the genitals of the perpetrator or victim, shamelessly touching the genitals in a manner that may induce sexual feelings, learning about sexual misconduct by simulating a sexual situation, arousing or coercing a person into certain sexual activities, having sex or masturbating in front of victims.

Keywords: family, youth, crime and punishment, judge, Islamic law, evasion of material support, responsibility, incitement to commit a crime, involvement in the commission of a crime, physical or mental pressure, action, sexual intercourse with a person under the age of sixteen, dissolute actions against a person under the age of sixteen.

Kirish

Har qanday jinoiy tajovuz bevosita yoki bilvosita ijtimoiy munosabatlarga zarar yetkazadi. Jinoiyat qonuni bilan qo'riqlanadigan har qanday ijtimoiy munosabatlar jinoiyat obyektini bo'lishi mumkin. Shu bilan birga barcha ijtimoiy munosabatlar ham qonun bilan qo'riqlanavermaydi. Ammo jinoiyat – huquqiy muhofaza predmeti bo'lgan u yoki bu ijtimoiy munosabat buzilganda, har qanday sharoitda ham jinoiyat huquqida ko'zda tutilgan majburlov choralarini qo'llash zaruriyati bo'lmaydi. Majburlov choralarini ijtimoiy xavfli tajovuz sodir etilganda qo'llaniladi. Bu hol barcha qasddan va ehtiyotsizlik tufayli sodir etilgan jinoiyat sababli jiddiy zarar yetkazilgan ish holatlariga taalluqlidir.

Material va metodlar

Jinoiyat tarkibining bevosita obyektini tajovuz bevosita qarshi qaratilgan jinoiyat qonuni bilan qo'riqlanadigan muayyan ijtimoiy munosabatlarni ifodalaydi [1-4], degan fikrga qo'shilgan holda, pornografik mahsulotlarni tayyorlash yoki tarqatishning bevosita obyektini aniqlashga to'xtalamiz.

Maxsus obyekt deganda, bir qancha jinoyatlarning bir-biriga o'xshash bo'lgan ijtimoiy munosabatlarga tajovuzi tushuniladi. O'zbekiston Respublikasi JK jinoyatlar obyektining o'xshashligiga qarab boblariga bo'lingan.

Obyektning to'g'ri aniqlanishi jinoiy qilmishni kvalifikatsiya qilishda katta ahamiyatga ega. Jinoiy tajovuz obyektini noto'g'ri belgilash va unga to'g'ri baho bermaslik tergov va sud amaliyotida turli xatoliklarga olib keladi. Y.M. Brayning ma'lumotlariga ko'ra, viloyat sudlari tomonidan chiqarilgan hukm va ajrimlarning 3,3 foizi obyektning to'g'ri belgilanmaganligi sababli bekor qilingan yoki o'zgartirilgan [5, 165-b.]. I.Y. Kliverning ma'lumotlariga qaraganda, jinoyatlarning obyektini bo'yicha kvalifikatsiya qilinganda, muallif o'rganib chiqqan ishlarning 1,5 foizida chiqarilgan hukmlarda xatoliklarga yo'l qo'yilgan [6, 10-12-b.].

Shuni alohida ta'kidlab o'tish lozimki, jinoiy tajovuzning obyektini to'g'ri aniqlab, unga to'g'ri baho berilganda, jinoiy tajovuz sodir etilgan ijtimoiy munosabatlar aniqlanadi va to'la hajmda tahlil qilinadi.

A.N. Traynin jinoyat predmetini quyidagicha tushuntiradi: “Predmet shunday narsalarki, jinoyat ular bilan bog‘liq holda yoki ularga nisbatan sodir etiladi” [7, 179-b.].

Tadqiqot natijalari

Jinoyatning ijtimoiy xavfliligi, avvalo, O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining e‘lon qilingan va kafolatlangan muhim ijtimoiy qadriyatlariga tajovuz qilish bilan aniqlanadi. Konstitutsiyamizning 13-moddasiga ko‘ra, O‘zbekiston Respublikasida demokratiya umuminsoniy prinsiplarga asoslanadi, ularga ko‘ra, inson, uning hayoti, erkinligi, sha‘ni, qadr-qimmatini va boshqa daxlsiz huquqlari oliy qadriyat hisoblanadi.

Biz jinoyatning obyektiv tomonini keng yoritish uchun jinoyatning boshqa institutlariga ham murojaat qilishimiz lozim. Xususan, jinoyatning obyektiv tomoni jinoyat tarkibining bir elementidir. Jinoyat tarkibi haqidagi ta‘limot jinoyat huquqi fanining markaziy masalalaridan biri hisoblanadi. Jinoyat tarkibining to‘g‘ri aniqlanishi kvalifikatsiya to‘g‘ri amalga oshirilishining ishonchli kafolatidir. Bu esa, o‘z navbatida, odil sudlovni amalga oshirish va qonunchilikni mustahkamlash hamda pirovard natijada, ayblanuvchining harakatiga to‘g‘ri baho berishda katta ahamiyatga ega. Maxsus qismga tegishli bo‘lgan har qanday masalani o‘rganish jinoyat tarkibi to‘g‘risidagi ta‘limot bilan bog‘liq ravishda olib borilishi zarur [8, 58-b.].

Jinoyat tarkibini aniqlashga doir tegishli adabiyotlardagi fikrlar tavofutiga qaramay, ko‘pgina mualliflar jinoyat tarkibi tushunchasini obyektiv va subyektiv belgilar yig‘indisidan iboratligini tan olib, jinoyat tarkibi ijtimoiy xavfli qilmishni jinoyat sifatida aniqlashga xizmat qiladi, deb ta‘kidlaydi.

Jinoyat tarkibi to‘g‘risidagi ta‘limot A.I. Traynin [9], V.N. Kudryavsev [10], Y.M. Braynin [11], M.P. Karpushin [12] va boshqalarning ilmiy ishlarida chuqurroq tahlil etilgan.

Jinoyat tarkibining bir necha vazifasi mavjud, ya‘ni:

- jamiyat uchun xavfli qilmishning jinoiyligini aniqlash vositasi;
- jinoiy javobgarlik uchun asos bo‘lishi;
- jinoiylilik darajasini aniqlashda qonunchilik namunasi bo‘lishi;
- jinoyatlarni farqlovchi vosita sifatida xizmat qilishi.

Shunday qilib, jinoyat tarkibi o‘ziga xos jinoyat nusxasi bo‘lib, o‘zida barcha jinoyatning alomatlarini mujassamlashtiradi va shu alomat shaxs tomonidan sodir etilgan ijtimoiy xavfli qilmishda mavjud ekanligi jinoyat deb hisoblashga asos bo‘ladi.

Material yoki predmetlarning pornografik xarakterga ega ekanligini aniqlash uchun kinotankid, psixologiya, seksopatologiya, yurisprudensiya va boshqa sohalaridagi maxsus mutaxassislar ishtirokida kompleks ekspertiza tayinlanishi lozim.

Jinoyat huquqi nazariyasida jinoyatning obyektiv tomoniga quyidagicha ta‘rif berilgan: “Jinoyat qonuni bilan qo‘riqlanadigan obyektga qarshi qilingan ijtimoiy xavfli harakat yoki harakatsizlikning tashqi holatlarini xarakterlovchi belgilar jinoyatning obyektiv tomoni deyiladi”.

Jinoyatning obyektiv tomoni jinoyat tarkibining zarur elementi bo‘lib, u jinoiy javobgarlik asosi sifatida katta ahamiyatga ega. Jinoyat kodeksi Maxsus qismi moddalari dispozitsiyasida har bir jinoyatning obyektiv belgilari ko‘rsatilgan bo‘lib, jinoyatlar bir-biridan, asosan, harakat yoki harakatsizlikning usuli, jinoyat oqibati, jinoyatning qanday sharoitda qilinganligi va boshqa jihatlari bilan farq qiladi. Demak, jinoyatning obyektiv tomoni jinoyat tarkibi tomonlari ichida muhim ahamiyatga ega bo‘lib, qanday jinoyat sodir qilinganligini aniqlashga yordam beradi.

Tadqiqot natijalari tahlili

Jinoyatning obyektiv tomoni alomatlarini deganda, jinoiy qilmishning tashqi belgilari tushuniladi. Har qanday jinoyat o‘zining ijtimoiy xususiyatiga ko‘ra, ijtimoiy xavfli qilmishdir, ya‘ni turli ijtimoiy munosabatlarga harakat yoki harakatsizlik bilan tajovuz qilishdir. Ana shu fikrlardan kelib chiqib, aytish mumkinki, jinoyatning obyektiv tomoni – bu muayyan sharoitda, joyda va vaqtda bo‘ladigan, O‘zbekistonda mavjud ijtimoiy munosabatlarga zarar yetkazadigan ijtimoiy xavfli qilmishning tashqi ko‘rinishidir.

Konkret jinoyat tarkibining obyektiv tomoni qonun bilan qat‘iy belgilangan. Uning obyektiv tomoni shu jinoiy qilmishning ijtimoiy xavfliligi va huquqqa xilofligi, shuningdek, shu jinoyatning o‘xshash jinoyatlar tarkibidan farqlarini bilish uchun zarur bo‘lgan alomatlar yig‘indisidir.

Jinoyatning obyektiv tomoni harakat yoki harakatsizlik, ijtimoiy xavfli oqibat, harakat yoki

harakatsizlik bilan ijtimoiy xavfli oqibat o'rtasida sababiy bog'lanish borligi, jinoyatni sodir etish vaqti, joyi, shart-sharoiti va usulini o'z ichiga oladi. Shaxsning harakat yoki harakatsizligi har qanday jinoyat tarkibi obyektiv tomonining zaruriy belgisi.

Ijtimoiy xavfli oqibat, sababiy bog'lanish, jinoyatning sodir etilgan vaqti, joyi, shart-sharoiti va usuli ko'pgina jinoyat tarkibi obyektiv tomonining fakultativ belgilari hisoblanadi. Chunki yuqoridagi belgilar jinoyat va jazo huquqiy normasi dispozitsiyasida ko'rsatilgan hollardagina zaruriy belgi sifatida qaralishi mumkin.

Jinoyat huquqiga binoan, ijtimoiy xavfli harakat yoki harakatsizlik qilishda aybdor bo'lgan, jinoyat sodir qilish paytida aqli raso va ma'lum yoshga to'lgan jismoniy shaxslargina jinoyat subyekti bo'la oladi.

Jinoyat subyekti jinoyat tarkibining zaruriy elementlaridan biridir. Adabiyotlarda bu tushuncha turlicha talqin etiladi. Jumladan, S.I. Ojegov tomonidan tayyorlangan "Словарь русского языка" kitobida "Subyekt falsafada bilimning obyekti hisoblangan olamga qarshi tura oladigan idrok qiluvchi va harakatlantiruvchi inson", deb tushuntirilgan. O'zbek tilining izohli lug'atida bu tushuncha "Idrok va iroda egasi, borliqni bilish va o'zgartirishga qodir shaxs", degan ma'noda ifodalangan. "Subyekt" atamasi lotin tilidagi "*subiectus*" so'zi o'zagidan olingan. Yuqorida qayd etilgan ta'riflarga ko'ra, subyekt atrofdagi voqelik va hodisalarga ma'lum bir ta'sir etib, uni o'zgartirishga harakat qila oladigan insonlarga xos umumiy xususiyatlarni ifodalovchi umumlashtirilgan ma'noni anglatadi. Biroq yuridik fanlarda "huquq subyekti" deganda, har bir huquq sohasi bo'yicha qonunda belgilangan ma'lum huquq va majburiyatlarga ega bo'lgan jismoniy va yuridik shaxslar tushuniladi. Jinoyat huquqi fani nuqtayi nazaridan jinoyat subyekti deganda, Jinoyat kodeksi bilan javobgarlik belgilangan, qasddan yoki ehtiyotsizlikdan jinoyat sodir etgani uchun jinoiy javobgarlikka tortilishi lozim bo'lgan jismoniy shaxslar tushuniladi.

Qilmishni jinoyat deb topish uchun, albatta, subyekt bo'lishi lozim. Chunki subyekt jinoyat tarkibining muhim elementi hisoblanib, uning mavjud emasligi jinoiy javobgarlikni istisno qiladi.

Jinoyat huquqi nazariyasida har qanday ijtimoiy xavfli qilmish sodir qilgan, qonun bilan bel-

gilangan yoshga yetgan va qilmish uchun jinoiy javobgar bo'la oladigan jismoniy shaxslar jinoyatning subyekti bo'ladi.

Jinoyat qonuni bo'yicha jinoyat subyekti faqat jismoniy shaxs bo'ladi. Hayvonlar, yuridik shaxs jinoyat subyekti bo'la olishi mumkinligi milliy qonunchilikda nazarda tutilmagan.

Yuridik adabiyotda jinoyat subyekti – jinoyat qonunida ko'rsatilgan ijtimoiy xavfli qilmishni qasddan yoki ehtiyotsizlik oqibatida sodir etgan, ma'lum yoshga to'lgan, aqli raso, alohida hollarda JK Maxsus qismi tegishli normalarida ko'rsatilgan maxsus belgilarga ega jismoniy shaxs sifatida ta'riflanadi [1, 132-b.; 2-4].

Ko'rinib turibdiki, uch asosiy belgining (qonun bo'yicha belgilangan yoshga yetganlik, aqli rasolik, jismoniy shaxslik) birligi jinoyatning umumiy subyektini tavsiflaydi. Mazkur belgilarning atigi bittasining yo'qligi ham jinoyat tarkibining mavjud emasligidan dalolat beradi.

Qonunda jinoiy javobgarlik yoshi belgilanayotganda, insonning psixofiziologik yetuklik darajasi inobatga olingan. Jinoiy javobgarlikka tortilayotgan shaxs o'zi sodir etayotgan harakatlarning xususiyati va ahamiyatini anglashi (aqliy jihatdan), shuningdek, ularni boshqara olishi (irodaviy jihatdan) kerak.

Qonunda yosh chegarasi aniq tartibga solinganligining mavjudligi jinoyat sodir etgan shaxsning yoshi (kun, oy, tug'ilgan yili)ni to'g'ri belgilash zaruriyatini tug'diradi. Bu savolga sud-tergov amaliyotida O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksining 314-moddasini hisobga olgan holda javob berilishi kerak. Shaxsni jinoiy javobgarlik yoshiga yetgan deb, tug'ilgan kunining ertasi soat 24.00 dan hisoblanadi.

JKning 18-moddasi 1-qismiga muvofiq, jinoyat sodir etish vaqtida o'z qilmishining ijtimoiy xavfliligini anglagan va o'z harakatlarini boshqara olgan shaxs aqli raso deb topiladi. Bundan kelib chiqqan holda, "aqli rasolik" tushunchasining yuridik mezoni ikki turdagi belgilar bilan tavsiflanadi: aqliy (intellektual) va irodaviy. Aqli rasolikning aqliy (intellektual) belgisi shaxs o'z qilmishining ijtimoiy xavflilik xususiyatini anglab yetish qobiliyatidan iborat. Irodaviy belgi esa shaxsning o'z xulq-atvorini boshqarish layoqatini aks ettiradi.

Xulosalar

Shu bilan birga, shaxsning o'z xulq-atvori faktik xususiyatini anglash va uni boshqarish

qobiliyati uning psixofiziologik rivojlanish darajasi bilan shartlanadi. Demak, yuridik mezon bilan birgalikda aqli rasolik o'z ichiga tibbiy mezonini ham oladi. Mazkur mezon inson ruhiy kamolotining muayyan darajasi ko'rsatkichi bo'lib, shaxs o'zi sodir etgan harakatlarining faktik xususiyati, uning ijtimoiy xavfiligini anglashi, unga ko'ra, xulq-atvorni boshqarishini ko'rsatadi. Aqli rasolikning tibbiy mezonida amalda sog'lom odamlarning ruhiy holati quyidagilarni qamrab oladi: 1) aqli rasolikni istisno qilmaydigan

muayyan ruhiy og'ishi bo'lgan odamning holati; 2) ruhiy buzilishlari bilan bog'liq bo'lmagan intellektual rivojlanishida qoloqlikni ko'rsatayotgan odamlarning holati; 3) boshqa psixofiziologik xususiyatlari bilan shartlangan odamlarning holati. Shunday qilib, tibbiy mezon o'z qilmishlarining ijtimoiy xavfli xususiyatini to'la-to'kis anglash va o'z harakatlarini boshqara olishga imkon beradigan odamlarning ruhiy holatini ham, norma bilan patologiya o'rtasidagi chegara holatini ham qamrab oladi.

REFERENCES

1. Yakubov A.S. Pravovaya osnova ucheniya o prestuplenii: predposylki, realnost, perspektivy. Diss. doc. jurid. Nauk [The legal basis for the doctrine of crime: preconditions, reality, prospects. Dis.]. Tashkent, 1996, p. 97.
2. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi: ilmiy-amaliy sharhlar / Z.X. G'ulomov, R.A. Zufarov va boshq. [Criminal Code of the Republic of Uzbekistan: scientific and practical comments]. Tashkent, 1997, p. 30.
3. Usmonaliyev M. Jinoyat tarkibi [Criminal structure]. Tashkent, 2008, p. 11.
4. Jinoyat huquqi. Umumiy qism. Darslik. A.S. Yakubov, R. Kabulov va boshq. [Criminal law. General section. Textbook. A.S. Yakubov, R. Kabulov et al.]. Tashkent, 2009, p. 112.
5. Braynin Ya.M. Ugolovnyy zakon i ego primeneniye [Criminal law and its application]. Moscow, 1967, p. 165.
6. Kliver I.Ya. Ugolovno-pravovye sudebnye oshibki v kvalifikatsii prestuplenij i ih preduprezhdenie. Avtoref. kand. yur. nauk [Criminal legal errors in the qualification of crimes and their prevention. Abstract of Candidate of Science]. Moscow, 1979, pp. 10-12.
7. Traynin A.N. Obshhee uchenie o sostave prestupleniya [General doctrine of the composition of a crime]. Moscow, 1957, p. 179.
8. Jinoyat huquqi. Umumiy qism [Criminal law. General section]. Tashkent, Adolat, 1998, p. 58.
9. Traynin A.N. Obshhee uchenie o sostave prestupleniya [General doctrine of the composition of a crime]. Moscow, 1957, p. 179.
10. Kudrjavcev V.N. Obshhaya teorija kvalifikatsii prestuplenij [General theory of qualification of crimes]. Moscow, 1972.
11. Braynin Ya.N. Ugolovnaya otvetstvennost i eyo osnovaniya v sovetskom prave [Criminal liability and its foundations in Soviet law]. Moscow, 1963.
12. Karpushin M.P., Kurljanskij V.I. Ugolovnaya otvetstvennost' i sostav prestupleniya [Criminal liability and corpus delicti]. Moscow, 1974.